

Szlakiem *Dawida Ben Guriona*

Following the trail
of David Ben Gurion

„(...) W dziejach Izraela Ben Gurion pozostanie charyzmatycznym przywódcą. Jego osobowość, konsekwencja, prawość, skromność, umiejętność łączenia idealizmu z twardym pragmatyzmem zapewniły mu szacunek współczesnych i pamięć potomnych, a także, do dzisiaj nie zdevaluowany tytuł Ojca Narodu”.

Adam Koseski¹

„(...) In the history of Israel Ben Gurion remains a charismatic leader. His personality, consistency, integrity, modesty, ability to connect idealism with hard pragmatism earned him the respect of the contemporaries, the memory of the future generations, and the title of Father of the Nation, non-changed till these days”.

Adam Koseski¹

Dawid Ben Gurion (1886–1973) współzałożyciel i pierwszy premier niepodległego państwa Izrael.

David Ben Gurion (1886-1973) co-founder and the first Prime Minister of an independent state of Israel.

Dawid Ben Gurion (1886–1973), współzałożyciel niepodległego państwa Izrael i jego pierwszy premier, przyszedł na świat w Płońsku, w nieistniejącym dziś domu przy dawnej ulicy Koziej (obecnie ul. Wspólna), jako jeden z pięciorga dzieci Szeindli z domu Friedman i Awigдора Grűnów. Początkowo rodzina Grűnów mieszkała przy ulicy Koziej, w bliskim sąsiedztwie synagogi, skąd niebawem przeprowadziła się do kamienicy w centrum Płońska, usytuowanej na rogu Ryńku i ul. Warszawskiej.

Rodzina Dawida Ben Guriona, a w szczególności dziadek, Cwi Arie Grűn oraz ojciec wywarli duży wpływ na jego rozwój. Obaj byli przedstawicielami ruchu intelektualistów propagujących polityczną i społeczną emancypację, świecką edukację oraz nowoczesne podejście do studiowania żydowskich ksiąg. Młody Dawid w domu rodzinnym otrzymał więc nowoczesne żydowskie wychowanie.

Zarówno jego dziadek, jak i ojciec byli ludźmi wykształconymi, zwolennikami idei syjonistycznych oraz miłośnikami języka hebrajskiego, co wpłynęło na fakt, że Dawid w wieku trzech lat rozpoczęła naukę tego języka.

Tablica poświęcona pamięci Dawida Ben Guriona (1886-1973), umiurwana w ścianę kamienicy, w której do wyjazdu z Płońska w 1906 roku mieszkał Dawid Ben Gurion, odsłonięta z inicjatywę samorządowych władz miasta 1 grudnia 1995 roku. (zdjęcie ze zbiorów Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Płońska «PDDMP»)

The Plaque dedicated to the memory of David Ben Gurion (1886-1973), embedded in the wall of the facility where David Ben Gurion lived until departure from Płońsk in 1906, unveiled due to the initiative of the local city authorities, 1st December 1995. (Photo from the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

Kiedy Dawid Ben Gurion miał 11 lat, zmarła jego matka. Młody Dawid ukończył jeden z płońskich chederów – żydowską szkołę elementarną, której założycielem był jego ojciec, i w której – prócz nauk religijnych – wykładane były również przedmioty świeckie.

W wieku 14 lat Dawid Ben Gurion został współzałożycielem organizacji syjonistycznej o nazwie „Ezra”, która skupiała myślącą podobnie do niego płońską młodzież żydowską. Nieco później powołał w Płońsku sekcję żydowskiej partii syjonistyczno-socjalistycznej „Poalej Syjon”, działającej od 1905 roku w Królestwie Polskim i rozpoczął propagowanie syjonistycznych idei w Płońsku oraz w innych miastach Królestwa, w tym również w Warszawie, gdzie planował rozpocząć studia.

W 1906 roku – w ramach drugiej fali żydowskiej imigracji do Palestyny – Dawid Ben Gurion wyjechał z Płońska, by z czasem stanąć na czele żydowskiego narodowego ruchu wyzwolenieckiego, walczącego o utworzenie niepodległego państwa Izrael. Stał się współtwórcą współczesnego Izraela i jego wieloletnim pierwszym premierem. Jak zapisano na pamiątkowej tablicy znajdującej się w Płońsku: „ukształtował charakter państwa jako monolitycznego społeczeństwa imigracyjnego, nacechowanego tradycją żydowską i nowoczesnym pluralizmem”.

David Ben Gurion (1886-1973), the founder of the independent state of Israel and its first prime minister, was born in Płońsk, in a non-existing house, at former Kozia Street (now Wspólna Street), as one of five children of Szeindli (family name Friedman) and Avigdor Grün.

Initially, the Grün family lived at Kozia Street, near the synagogue, where soon it moved into a facility in the centre of Płońsk, located at the corner of Market and Warszawska Street.

The family of David Ben Gurion, in particular his grandfather, Cwi Arie Grün and his father, deeply influenced on his development. Both were representatives of the movement of intellectuals to promote political and social emancipation, secular education and modern approach to the study of Jewish books. Young David was provided with modern Jewish upbringing in his family home. Both his grandfather and father were educated, supporters of Zionism and lovers of Hebrew language, which contributed to the fact that David started to learn this language when he was three years old.

When David Ben Gurion was 11 years old, his mother died.

Young David completed one of cheders in Płońsk - Jewish elementary school, which was founded by his father, and in which - apart from religious teachings - secular subjects were taught as well.

At age of 14, David Ben Gurion was a co-founder of the Zionist organization called “Ezra,” which gathered Jewish youth from Płońsk of the same ideas. A little later he established Jewish Zionist-socialist party “Poale Zion” in Płońsk, operating since 1905 in the Polish Kingdom and began promoting the Zionist idea in Płońsk and in other cities of the Kingdom, including in Warsaw, where he planned to study.

In 1906 - due to the second wave of Jewish immigration to Palestine - David Ben Gurion moved from Płońsk to eventually stand at the head of the Jewish national liberation movement fighting for establishment of an independent state of Israel. He became a co-founder of modern Israel and its first many-year prime minister. As entered on a plaque located in Płońsk: “He shaped the character of the state as a monolithic, immigration society, full of Jewish tradition and modern pluralism”.

RYS DZIEJÓW SPOŁECZNOŚCI ŻYDOWSKIEJ PŁOŃSKA – MIASTA URODZENIA DAWIDA BEN GURIONA

„(...) Nie ma już tych miasteczek, przeminęły cieniem,
I cień ten kładzie się będzie między nasze słowa,
Nim się zblizną bratersko i złączą od nowa
Dwa narody kamionę stuleci cierpieniem”.

Antoni Stoniński: Elegia miasteczek żydowskich. 1947

„(...) There are no longer the towns, they passed with shadow,
And this shadow will lie between our words,
Until they come like brothers and connect together again -
Two nations fed with suffering for centuries”.

Antoni Stoniński: Elegy of Jewish towns. 1947

Charakter Płońsk – miasta, w którym urodził się Dawid Ben Gurion – przez blisko 500 lat tworzyły współistniejące obok siebie dwie kultury: polska i żydowska.

Pierwsze wzmianki źródłowe na temat żydowskiego osadnictwa w Płońsku pochodzą z 1446 roku. Do czasu potopu szwedzkiego (1655–1660) ludność żydowska stanowiła niewielki procent mieszkańców miasta. W 1670 roku panujący ówczesnie król Polski Michał Korybut Wiśniowiecki wydał przywilej zezwalający Żydom na budowę domów, synagogi i produkcję piwa. Przywilej ten spowodował większy napływ ludności żydowskiej do Płońska. Na jego mocy, na skraj miasta przy ul. Warszawskiej, utworzono ponad trzyhektarowy cmentarz żydowski. Pierwsza wzmianka źródłowa o jego istnieniu pochodzi z 1525 roku, nieznana jest natomiast jego dokładna lokalizacja. Po wejściu w życie przywileju z 1670 roku, wzniesiona została także pierwsza żydowska synagoga w Płońsku. Jej dokładna lokalizacja również pozostaje nieznana. Kolejna, klasycystyczna synagoga wzniesiona została przez Żydotw w XVIII wieku, przy ulicy Warszawskiej, nieopodal płońskiego rynku. W jej bezpośrednim sąsiedztwie znajdował się tzw. „dom studiów” czyli beit midrasz oraz mykwa, czyli basen służący do rytualnych kąpielii.

Kolejny napływ ludności żydowskiej do Płońska miał miejsce na przełomie XVIII i XIX wieku i był wynikiem zmian w ówczesnym prawie, dopuszczającym

Ulica Warszawska w Płońsku (widok od strony rynku). Z lewej strony widoczny dom, w którym przed wyjazdem z Płońska w 1906 roku mieszkał Dawid Ben Gurion oraz beit midrasz i synagoga, fot. z lat 1914–1918. (kopia fot. w zbiorach PDDMP)

Warszawska Street in Płońsk (view from the market). On the left you can see the house where David Ben Gurion lived before de-

parture from Płońsk in 1906, and beit midrash and a synagogue, photo from 1914-1918. (a copy of the photo in the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

prowadzenie handlu i rzemiosła jedynie Żydom mieszkającym na terenie miast. W 1808 roku Płońsk należał do miast o największym odsetku ludności żydowskiej – Żydzi stanowili wtedy ponad 70% jego społeczności. W kolejnych latach liczba ludności polskiej i żydowskiej w Płońsku wyrównała się – tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej Żydzi stanowili ok. połowę ludności Płońska, tj. prawie 6 tysięcy mieszkańców. Większość żydowskich domów znajdowała się w Rynku i przy głównych ulicach miasta. W przedwojennym Płońsku funkcjo-

nowały żydowskie szkoły, przedszkola oraz różnego rodzaju organizacje i stowarzyszenia. Żydzi zajmowali się głównie rzemiosłem i drobnym handlem. Mieli swoich przedstawicieli we władzach miasta i miejskich instytucjach.

Rozwój żydowskiej kultury w Płońsku przerwał wybuch II wojny światowej. We wrześniu 1940 roku, w rejonie ulic: Warszawskiej, Pułtuskiej (obecnie ul. 19 Stycznia), Koziej (obecnie ul. Wspólna), Krzywej i Wyszogrodzkiej, na obszarze

Ulica Plocka w Płońsku (widok od strony rynku), fot. z lat 1914–1918. (kopia fot. w zbiorach PDDMP)

Plocka Street in Płońsk (view from the market), photo from 1914-1918. (a copy of the photo in the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

Ulica Ciechanowska w Płońsku, obecnie Grunwaldzka (widok od strony rynku), fot. z lat 1914–1918. (kopia fot. w zbiorach PDDMP)

Ciechanowska Street in Płońsk, currently Grunwaldzka Street (view from the market), photo from 1914-1918. (a copy of the photo in the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

około 1 km² Niemcy utworzyli getto, w którym odseparowali Żydotw od pozostałej ludności Płońska. Przebywało w nim około 6 tysięcy Żydotw płońskich i drugie tyle z powiatu płońskiego i powiatów sąsiednich. W getcie panowały bardzo ciężkie warunki. Głód, przeludnienie i niewystarczająca opieka lekarska spowodowały wybuch epidemii tyfusu. Jak podają źródła piśmiennicze, dziennie umierało około 60 osób. Na rozkaz władz okupacyjnych, na terenie getta powołano Judenrat – radę żydowską, odpowiedzialną za organizację życia na jego terenie. To właśnie dzięki staraniom płońskiego Judenratu, Niemcy dwukrotnie przesuwali termin ostatecznej likwidacji getta, a także wyrazili zgodę na zorganizowanie przez Judenrat dostaw artykułów żywnościowych dla płońskich Żydotw, głodzonych w obozie w Pomiechówku.

Getto w Płońsku funkcjonowało do połowy grudnia 1942 roku.

15 grudnia 1942 roku, w ostatnim transportie z płońskiego getta, Niemcy wywieźli ludność żydowską do hitlerowskich obozów zagłady. Likwidując getto,

Likwidacja getta żydowskiego w Płońsku. Jeden z ostatnich transportów Żydotw z płońskiego getta do hitlerowskich obozów zagłady. Dworzec kolejowy w Płońsku, jesień 1942 roku. (kopia fot. w zbiorach PDDMP)

Liquidation of the Jewish ghetto in Płońsk One of the last transports of Jews from the ghetto in Płońsk to the Nazi death camps. Railway station in Płońsk, autumn 1942. (a copy of the photo in the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

Likwidacja getta żydowskiego w Płońsku. Plac zbiorczy w rejonie ulic Warszawskiej i Targowej w Płońsku, gdzie przed ostatnim transportem do obozów koncentracyjnych zgromadzono Żydów z płońskiego getta, jesień 1942 roku. (kopia fot. w zbiorach PDDMP)

Liquidation of the Jewish ghetto in Płońsk Gathering square by Warszawska and Targowa Streets in Płońsk, where Jews from the ghetto in Płońsk were gathered before the last transport to concentration camps, autumn 1942. (a copy of the photo in the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

wyburzyli większość żydowskich domów oraz zniszczyli żydowski cmentarz – dziś o jego istnieniu przypominają nieliczne zdjęcia i szkice urodzonego w Płońsku żydowskiego artysty, Józefa Budko (1888–1940).

Współczesny Płońsk pamięta o wspólnej polsko-żydowskiej historii. Świadczą o tym liczba miejsc poświęconych pamięci o kulturze i historii płońskich Żydów oraz różnorodność inicjatyw kulturalnych realizowanych w Płońsku dla ich upamiętnienia.

OUTLINE OF THE HISTORY OF THE JEWISH COMMUNITY IN PŁOŃSK – THE PLACE OF BIRTH OF DAVID BEN GURION

For nearly 500 years the features of Płońsk - the city, where David Ben Gurion was born - were formed by co-existing two cultures: Polish and Jewish.

The first references of the Jewish settlement in Płońsk come from 1446. By the time of the Swedish invasion (1655-1660), the Jewish population constituted a small percentage of the city's population. In 1670 the reigning king of Poland, Michał Korybut Wiśniowiecki, granted a privilege allowing Jews to build homes, synagogues and produce beer. The privilege caused a greater inflow of Jews to Płońsk. Under it, on the edge of the city, at Warszawska Street, more than three-hectare Jewish cemetery was established. The first reference of its existence dates from 1525, but its exact location is unknown. After the privilege of 1670 entered into force, the first Jewish synagogue was constructed in Płońsk. Its exact location is also unknown. Another, classical synagogue was constructed by Jews in the eighteenth century, at Warszawska Street, near the market in Płońsk. In the immediate vicinity, there was so called. "Study Home", i.e. beit midrash, and mikvah, a pool used for ritual bathing.

Another inflow of Jews to Płońsk took place at the turn of the eighteenth and nineteenth centuries and was the result of changes in the law, allowing conducting trade and commerce only to Jews living in the towns. In 1808, Płońsk was the town of the largest percentage of the Jewish population - there were more than 70% Jews among the whole community. In subsequent years, the number of Polish and Jewish population in Płońsk was the same, just before the outbreak of World War II, Jews constituted approximately half of the population of Płońsk, i.e. almost 6000 inhabitants. Most Jewish homes were on the Market and the main streets of the city. In pre-war Płońsk, Jewish schools, kindergartens, and various organizations and associations operated. Jews mostly dealt with craft and small trade. They had their representatives in the local government and municipal institutions.

The development of Jewish culture in Płońsk was interrupted by outbreak of World War II. In September 1940, in the following streets: Warszawska, Pułtуска (now 19 Stycznia Street), Kozią (now Wspólna Street), Krzywa and Wyszogrodzka, on the area of approximately 1 km² Germans established a ghetto, in which the Jews were stonewalled from the rest of the population of Płońsk. There were approximately 6,000 Jews from Płońsk, and the same number from the county of Płońsk and neighbouring counties. Very difficult conditions prevailed in the ghetto. Hunger, overcrowding and inadequate medical care led to an outbreak of typhoid. According to the sources, approximately 60 people died daily. On the order of the occupation authorities, Judenrat was established in the ghetto - the Jewish council, responsible for organization of life on the ghetto territory. It is due to the efforts of Płońsk Judenrat, Germans twice postponed the date of the final liquidation of the ghetto, and also agreed to organize supply of food for Jews, starved in the camp in Pomiechówek, by the Judenrat.

The ghetto in Płońsk functioned until mid-December 1942.

On 15th December 1942, in the last transport from Płońsk ghetto, Germans deported Jews to Nazi death camps. Liquidating the ghetto, they demolished most of the former Jewish houses and destroyed the Jewish cemetery - today its existence is reminded by a few pictures and sketches taken by Jewish artist, Józef Budko (1888-1940), born in Płońsk.

Contemporary Płońsk remembers a common Polish-Jewish history. It is evidenced by the number of memory places dedicated to the culture and history of Jews in Płońsk and the diversity of cultural initiatives for commemoration.

PŁOŃSKIE MIEJSCA PAMIĘCI ZWIĄZANE Z DAWIDEM BEN GURIONEM I DAWNĄ SPOŁECZNOŚCIĄ ŻYDOWSKĄ PŁOŃSKA

Skwer im. Dawida Ben Guriona

Na skwerze przy dawnej ulicy Koziej (obecnie ul. Wspólnej), w miejscu nieistniejącego już drewnianego domu, w którym przyszedł na świat Dawid Ben Gurion, w 1999 roku, z inicjatywy Fundacji Rodziny Nissenbaumów, odsłonięto pomnik z piaskowca upamiętniający miejsce narodzin pierwszego premiera Izraela.

Młody Ben Gurion z rodziną i współtowarzyszami z Poalej Syjon, Płońsk 1906 r.
Young Ben Gurion with his family and companions of Poale Zion, Płońsk, 1906.

Skwer im. Dawida Ben Guriona w Płońsku usytuowany przy dawnej ulicy Koziej (obecnie ulica Wspólna), gdzie urodził się Dawid Ben Gurion. (zdjęcie ze zbiorów PDDMP)

The square named after David Ben Gurion in Płońsk located at former Koza Street (now Wspólna Street), where David Ben Gurion was born. (Photo from the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

Moment zawieszenia symbolicznego listka na Drzewie Pamięci. Listek zawiesza przedstawicielka młodzieży z Okręgu Ramat – Negev w Izraelu, goszczącej w Płońsku w sierpniu 2009 roku. (zdjęcie ze zbiorów Urzędu Miejskiego w Płońsku)

Moment of suspension of the symbolic leaf on the Tree of Remembrance. The leaf is hung by youth representative from Ramat – Negev District in Israel, visited Płońsk in August 2009. (Photo from the collection of the Municipal Office in Płońsk)

W roku 2002, tuż obok pomnika usytuowano rzeźbę nazwaną „Drzewem Pamięci”, symbolizującą przyjaźń i współpracę pomiędzy Płońskiem a okręgiem Ramat Negev w Izraelu, gdzie Dawid Ben Gurion spędził ostatnie 20 lat swojego życia i gdzie znajduje się jego grób. Odwiedzające Płońsk delegacje izraelskie zawieszają na „drzewie” symboliczne liście upamiętniające ich wizytę w miejscu narodzin Dawida Ben Guriona.

18 października 2012 roku, decyzją Rady Miejskiej w Płońsku, skwer, na którym znajdują się obok siebie: pomnik oraz „Drzewo Pamięci”, otrzymał imię Dawida Ben Guriona.

Skwer im. Dawida Ben Guriona stał się nieodłącznym punktem programu licznych wizyt, zarówno grup zorganizowanych – każdego roku w Płońsku gości grupa młodzieży z Ramat Negev, Płońsk odwiedzają także wycieczki żołnierzy armii izraelskiej – jak i turystów indywidualnych, a bogata dokumentacja ikonograficzna tych wizyt gromadzona jest w zasobach Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Płońska.

MEMORY PLACES ASSOCIATED WITH DAVID BEN GURION AND THE FORMER JEWISH COMMUNITY IN PŁOŃSK

Square named after David Ben Gurion

On the square at former Koza Street (now Wspólna Street), at the place of non-existing wooden house, where David Ben Gurion was born, in 1999, on the initiative of the Nissenbaum Family Foundation, a sandstone monument commemorating the birth of the first Prime Minister of Israel was unveiled.

In 2002, a sculpture called “Tree of Remembrance”, symbolizing friendship and cooperation between Płońsk and Ramat Negev District in Israel, where David Ben Gurion spent the last 20 years of his life and where his tomb is located, was located next to the monument Israeli delegations visiting Płońsk hang symbolic leaves commemorating their visit to the birthplace of David Ben Gurion on the “tree”.

On 18th October 2012, by the decision of the City Council in Płońsk, the square, on which the monument and the “Tree of Remembrance” are located next to each other, was named after David Ben Gurion.

The square named after David Ben Gurion became an integral part of the program of many visits: organised groups – each year a group of youths from Ramat Negev visits Płońsk, Israeli soldiers, and individual tourists. Rich iconographic documentation of these visits is stored in resource of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk.

Dom przy płońskim rynku, w którym do 1906 roku mieszkał Dawid Ben Gurion

Do dziś na płońskim rynku istnieje XVIII-wieczna (według innych źródeł pochodząca z 1. połowy XIX wieku) kamienica, w której przez wiele lat, aż do wyjazdu do Palestyny w 1906 roku, mieszkał Dawid Ben Gurion. Fakt ten upamiętnia pamiątkowa tablica z polsko-hebrajską inskrypcją, odsłonięta 1 grudnia 1995 roku w 22. rocznicę śmierci izraelskiego polityka.

Uroczystościom odsłonięcia tablicy towarzyszyło seminarium historyczne poświęcone dziejom społeczności żydowskiej Płońska, podczas którego wygłoszone zostały m.in. wykłady: płońskiego historyka dr. Józefa Barańskiego (*Wydział Historii Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku*) pt. „Geneza i rozwój

Kamienica przy płońskim rynku, w której do wyjazdu z Płońska w 1906 roku mieszkał Dawid Ben Gurion, fot. Piotr Koper.

The facility at Płońsk market, where David Ben Gurion lived before departure from Płońsk in 1906, photo by Piotr Koper.

społeczności żydowskiej w Płońsku” oraz prof. dr. hab. Antoniego Chojnowskiego (*Institut Historii Uniwersytetu Warszawskiego*) pt. „Dawid Ben Gurion – współzałożyciel państwa Izrael”. Podczas sesji zaprezentowany został również film dokumentalny o życiu i działalności Dawida Ben Guriona. Gościem honorowym uroczystości był ówczesny ambasador Izraela w Polsce, Gershon Zohar.

W 2003 roku, w trzydziestą rocznicę śmierci Dawida Ben Guriona, w podziemiach kamienicy, w której niegdyś mieszkał, miało miejsce uroczyste otwarcie wystawy fotografii i dokumentów poświęconych związkowi Dawida Ben Guriona z Płońskiem. Wystawę można było zwiedzać do 2011 roku.

The house by Płońsk market, where David Ben Gurion lived until 1906

On market in Płońsk, the eighteenth-century (according to other sources coming from the first half of the nineteenth century) house, where David Ben Gurion lived for many years, until he left for Palestine in 1906, exists till these days. This fact is commemorated by a memorial plaque with the Polish-Hebrew inscription, unveiled on 1st December 1995, in the 22nd anniversary of the death of Israeli politician.

The ceremony of unveiling a plaque was accompanied by history seminar devoted to the history of the Jewish community of Płońsk, during which, among others, the lecturers of Płońsk historian Józef Baranski, PhD (*Department of History of College of Human Education in Pultusk*) “The origin and development of the Jewish community in Płońsk” and Anthoni Chojnowski, Prof., PhD (*Institute of History of the University of Warsaw*) “David Ben Gurion - co-founder of the state of Israel”. The documentary film about the life and work of David Ben Gurion was presented during the session as well.

The guest of honour at the ceremony was the then Israeli ambassador in Poland, Gershon Zohar.

In 2003, on the thirtieth anniversary of death of David Ben Gurion, in the basement of the building where he lived, the exhibition of photographs and documents of relationships of David Ben Gurion with Płońsk was officially opened. The exhibition was visited by 2011.

Miejsce dawnego cmentarza żydowskiego w Płońsku

W 1983 roku, na terenie dawnego cmentarza żydowskiego przy ul. Warszawskiej, zniszczonego przez hitlerowców w 1942 roku, odsłonięty został pomnik autorstwa płońskiej artystki Anny Szalast, upamiętniający martyrologię polskich Żydów. Inskrypcja na pomniku brzmi:

„ZMARŁYM POMORDOWANYM W LATACH 1939–1945 ŻYDOM POLSKIM.
IV 1983 SPOŁECZEŃSTWO PŁOŃSKA”.

We wrześniu 1999 roku, z inicjatywy Fundacji Rodziny Nissenbaumów, na terenie dawnego cmentarza żydowskiego umieszczono również trzy symboliczne macewy.

W roku 2011 – odsłonięto tablicę dłuta płońskiego artysty Dariusza Anczewskiego, upamiętniającą kilkanaście pokoleń mieszkańców płońskiej gminy żydowskiej pochowanych na istniejącym w tym miejscu cmentarzu, oraz blisko 12 tysięcy Żydów z płońskiego getta, zamordowanych przez hitlerowców podczas II wojny światowej.

Miejsce to każdego roku odwiedzane jest nie tylko przez delegację izraelskie, ale również przez liczne grupy turystów indywidualnych odbywających podróże do Płońska szlakiem swoich przodków.

Former Jewish cemetery in Płońsk

In 1983, at the former Jewish cemetery at Warszawska Street, destroyed by the Nazis in 1942, the monument commemorating the martyrdom of Jews from Płońsk, made by artist from Płońsk - Anna Szalast, was unveiled. The inscription on the monument is:

“TO POLISH JEWES - DECEASED, MURDERED IN 1939-1945.
APRIL 1983, SOCIETY OF PŁOŃSK”.

In September 1999, on the initiative of the Nissenbaum Family Foundation, three symbolic gravestones were placed on the former Jewish cemetery.

In 2011, a plaque carved by artist Dariusz Anczewski from Płońsk, commemorating several generations of Płońsk Jewish community buried on the existing cemetery, and nearly 12,000 Jews from the ghetto of Płońsk murdered by the Nazis during World War II, was unveiled.

Each year this place is visited not only by the delegations of Israel, but also by a number of groups of individual tourists travelling to Płońsk on the trail of their ancestors.

Miejsce, gdzie do 1956 roku istniała żydowska synagoga

7 września 1999 roku, z inicjatywy Fundacji Rodziny Nissenbaumów, w miejscu, gdzie do 1956 roku znajdował się budynek synagogi żydowskiej, odsłonięta została upamiętniająca ten fakt tablica. Uroczystość była częścią trwającego w dniach od 6 do 10 września 1999 roku Finału Konkursu Pamięci Polsko-Ży-

dowskiej o Nagrodę im. Dawida Ben Guriona, ogłoszonego przez władze Płońska w 1996 roku.²

Upamiętniająca synagogę tablica znajduje się na usytuowanym nieopodal płońskiego rynku budynku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przy ulicy Warszawskiej 5, który to budynek stał się tym samym kolejnym miejscem odwiedzanym przez potomków dawnej społeczności żydowskiej Płońska.

Budynek ZUS przy ul. Warszawskiej, miejsce byłej synagogi, fot. Piotr Koper.

The National Insurance Agency at Warszawska Street, the place of the former synagogue, photo by Piotr Koper.

Tablica upamiętniająca istniejący do 1956 roku budynek synagogi żydowskiej, umiurowana w ścianę znajdującego się obecnie w tym miejscu budynku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przy ulicy Warszawskiej w Płońsku. (zdjęcie ze zbiorów PDDMP)

The plaque commemorating the Jewish synagogue existing until 1956, embedded in the wall of the current facility of the National Insurance Agency at Warszawska Street in Płońsk. (Photo from the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

XVIII-wieczną synagogę, rozebraną w 1956 roku decyzją ówczesnych władz komunistycznych, przypomina kilka czarno-białych fotografii przechowywanych w zasobach płońskiej Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta.

Synagoga przy ul. Warszawskiej w Płońsku, fot. 1940 rok. (kopia fot. w zbiorach PDDMP)

Synagogue at Warszawska Street in Płońsk, photo 1940. (a copy of the photo in the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

The place where a Jewish synagogue was until 1956

On 7th September 1999, at the initiative of the Nissenbaum Family Foundation, where a Jewish synagogue was until 1956, a plaque commemorating this fact was unveiled. The ceremony was part of the Final of the Polish-Jewish Memorial Contest held from 6th to 10th September 1999, for the Prize named after David Ben Gurion, announced by the authorities of Płońsk in 1996.²

The plaque commemorating the synagogue is located close to the market of Płońsk, the Social Insurance facility at 5 Warszawska Street, which became the next place visited by the descendants of the former Jewish community of Płońsk.

The eighteenth-century synagogue was demolished in 1956, by the decision of the Communist authorities. The facility can be seen on black and white photos stored in the resource of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk.

Budynek dworca kolejowego w Płońsku

Jesienią 2012 roku, w 70. rocznicę likwidacji getta w Płońsku, dla upamiętnienia ludności żydowskiej wywiezionej przez Niemców z getta płońskiego do hitlerowskich obozów zagłady, na ścianie budynku dworca kolejowego w Płońsku odsłonięta została pamiątkowa tablica. Napis na niej brzmi:

„Pamięci około dwunastu tysięcy Żydów polskich, więzionych w latach 1940–1942 w getcie utworzonym przez Niemców na terenie okupowanego Płońska, wywiezionych pod koniec 1942 roku w kilku transportach kolejowych do hitlerowskich obozów zagłady i tam bestialsko zamordowanych.

W 70. rocznicę likwidacji getta – Samorząd Miasta i Mieszkańcy Płońska”.

Uroczystość odsłonięcia tablicy na budynku dworca PKP w Płońsku, 2012 rok. (zdjęcie ze zbiorów PDDMP)

The ceremony of unveiling a plaque on the building of the railway station in Płońsk, 2012. (Photo from the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

Odsłonięcia tablicy dokonano w trakcie obchodów V Marszu Milczenia, organizowanego w Płońsku od 2008 roku w każdą rocznicę likwidacji płońskiego getta.

Old facility of railway station in Płońsk

In the autumn of 2012, during the 70th anniversary of liquidation of the ghetto in Płońsk, to commemorate the Jewish population deported from the ghetto Płońsk to Nazi death camps, a commemorative plaque was unveiled on the wall of the railway station facility. The inscription is:

"In memory of approximately twelve thousand Polish Jews imprisoned in the years 1940-1942 in the ghetto established by the Nazis in occupied Płońsk, exported at the end of 1942 in the number of railway transports to Nazi death camps and brutally murdered there.

On the 70th anniversary of liquidation of the ghetto - the City Council and Residents of Płońsk".

Unveiling of the plaque was during the celebration of the 5th March of Silence, organized in Płońsk since 2008 on each anniversary of liquidation of the ghetto.

Płońskie instytucje, we wnętrzach których znajdują się tablice upamiętniające pomordowanych podczas II wojny światowej mieszkańców Płońska i okolic

W pierwszych latach powojennych, na terenie jednego z pawilonów płońskiego szpitala przy obecnej ulicy Sienkiewicza 7, odsłonięta została tablica upamiętniająca pracowników płońskiej służby zdrowia zaginionych i zamordowanych podczas II wojny światowej. Na tablicy znalazły się m.in. nazwiska żydowskich lekarzy: Bernarda Fenigsztejna, Moszka Janowera, Arona Grabmana oraz fclczera z Nowego Miasta, Salomona Tyka.

W 1956 roku, w siedzibie dawnej Szkoły Podstawowej nr 1 im. Bolesława Chrobrego przy obecnej ulicy Wolności 4, gdzie do 1936 roku współistniały

obok siebie dwie szkoły publiczne: polska i żydowska (obecnie w budynku mieści się Gimnazjum Publiczne nr 2), odsłonięta została tablica upamiętniająca nauczycieli zamordowanych podczas II wojny światowej. Wśród zamieszczonych na niej nazwisk znajdują się nazwiska nauczycieli żydowskich.

Płońsk institutions, inside which there are plaques commemorating the murdered the residents of Płońsk and surrounding areas during World War II

In the first years after the war, in one of the pavilions of Płońsk hospital at present 7 Sienkiewicz Street, a plaque commemorating Płońsk health workers missing and murdered during World War II was unveiled. On the plaque there are, among others, names of Jewish doctors: Bernard Fenigsztejna, Moszek Janower, Arona Grabmana and paramedic from the New Town, Solomon Tyka.

In 1956, at the headquarters of the former Elementary School No. 1 named after Bolesław Chrobry, at the current 4 Wolności Street, where until 1936 two public schools: Polish and Jewish co-existed (now there is the Public Secondary School No. 2), a plaque commemorating the teachers who were murdered during World War II was unveiled. Among the names listed on it there are the names of Jewish teachers.

INICJATYWY KULTURALNE I EDUKACYJNE UPAMIĘTNIAJĄCE DAWIDA BEN GURIONA I JEGO ZWIĄZKI Z PŁŃSKIEM

❖ Od stycznia 1995 roku przy Miejskim Centrum Kultury w Płońsku istnieje **Pracownia Dokumentacji Dziejów Miasta Płońska**, w której gromadzone są zbiory informacji z zakresu wiedzy o przeszłych i obecnych dziejach Miasta, w tym również o historii społeczności żydowskiej dawniej zamieszkującej Płońsk i okolice. Niemal od początku istnienia Pracowni, na prośbę potomków Żydów płońskich, historyków i innych osób zainteresowanych tematyką żydowską, prowadzone są kwerendy mające dopomóc w odtworzeniu losów dawnych żydowskich mieszkańców Miasta. W siedzibie Pracowni realizowane są też spotkania edukacyjne z młodzieżą płońskich szkół, poświęcone związkom z Płońskiem Dawida Ben Guriona oraz dziejom społeczności żydowskiej Płońska, a także spotkania środowiskowe z potomkami płońskich Żydów, każdego roku licznie odwiedzającymi Miasto. W zbiorach płońskiej Pracowni znajduje się hebrajskojęzyczna „Księga Żydów Płońska i okolic”, wydana w 1963 roku w Tel Avivie oraz kopie fotografii i dokumentów udostępnianych Pracowni przez potomków Żydów płońskich. Pracownia gromadzi również dokumentację bieżących wydarzeń kulturalnych upamiętniających wspólną polsko-żydowską historię Płońska.

Czytelnia Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Płońska. (zdjęcie ze zbiorów PDDMP)

The reading-room of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk. (Photo from the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

❖ Jesienią 1996 roku, z inicjatywy burmistrza Płońsk Andrzeja Pietrasika, powstał projekt **Konkursu Pamięci Polsko-Żydowskiej o Nagrodę im. Dawida Ben Guriona**. Honorowy patronat nad Konkursem objął ówczesny prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski, a merytoryczną pieczęć nad Konkursem sprawował socjolog, członek Polskiej Akademii Nauk, prof. dr hab. Jan Szczepański. Inicjatywa miała na celu pozyskać i przechować dla przyszłych pokoleń wspomnienia mogące pomóc w zrozumieniu, jak kształtowała się wspólna świadomość kulturowa i historyczna Polaków i Żydów. Ideą Konkursu było też przełamywanie stereotypów między oboma narodami. Do sekretariatu Konkursu wpłynęło 115 prac z 15 krajów świata. Jury Konkursu, pod przewodnictwem prof. dr. hab. Stanisława Siekierskiego z Instytutu Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego przyznało 10 nagród i 18 wyróżnień specjalnych. Nagrodę Główną im. Dawida Ben Guriona w wysokości 1000 dolarów amerykańskich oraz trzy dalsze nagrody o łącznej wartości 2000 dolarów amerykańskich ustanowiły władze samorządowe Płońsk. Wręczenia nagród dokonano podczas uroczystego Finału Konkursu, mającego miejsce w Płońsku w dniach 6–10 września 1999 roku. Pokłosiem Konkursu jest wydana w 2001 roku publikacja pt. „Żyli wśród nas”, zawierająca fragmenty trzydziestu nadesłanych na Konkurs prac.

❖ 6 lutego 1997 roku władze Płońsk podpisały **Deklarację Intencji** o wzajemnej współpracy bliźniaczej z władzami oddalonego o ponad 3 tys. km okręgu Ramat Negev w Izraelu, gdzie Dawid Ben Gurion spędził ostatnie 20 lat swojego życia. 26 lutego tego samego roku Deklarację zatwierdziła Rada Miejska Płońsk. Deklaracja potwierdza wolę współpracy ekonomiczno-handlowej, wymiany informacji w dziedzinie nauki, technologii, edukacji, kultury i sportu oraz wzajemnej wymiany młodzieży pomiędzy Płońskiem i Ramat Negev. Nawiązaną w 1997 roku współpracę upamiętnia usytuowany w 2004 roku na płońskim rynku drogowy skaz wskazujący kierunki sześciu „miast bliźniaczych” Płońsk, w tym Ramat Negev w Izraelu.

Drogowy skaz odsonięty na płońskim rynku 1 maja 2004 roku, wskazujący kierunki i odległości z Płońsk do jego miast bliźniaczych: Bakhchisaraj na Krymie, Crépy-en-Valois we Francji, Čakovca w Chorwacji, Solecznik na Litwie, Winschoten w Holandii oraz Ramat-Negev w Izraelu, fot. Piotr Koper.

The sign unveiled on the market in Płońsk on 1st May 2004, indicating directions and distances from Płońsk to its twin cities: Bakhchisarai in the Crimea, Crépy-en-Valois in France, Čakovca in Croatia, Šalčininkai Lithuania, Winschoten in the Netherlands and Ramat-Negev in Israel, photo by Piotr Koper.

W ramach intensywnie rozwijającej się współpracy Płońsk od wielu już lat odwiedzany jest przez liczne delegacje izraelskie oraz kolejnych ambasadorów Izraela w Polsce. Wielokrotnie gościł w Płońsku izraelski polityk i profesor nauk politycznych Szweloch Weiss, ambasador Izraela w Polsce w latach 2001–2003, który w roku 2003 otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Płońsk. Tego samego roku tytuł ten przyznano także przewodniczącemu Rady Regionalnej Ramat Negev – Shmuelowi Rifmanowi. W 2006 roku Płońsk miał zaszczyt gościć obecnego prezydenta Izraela – Szimona Peresa.

❖ W 1997 roku, staraniem władz samorządowych Płońsk uzyskał ONZ-owski tytuł „**Messenger of Peace**” (**Oreodownika Pokoju**), nadany za prowadzone przez

V Marsz Milczenia zorganizowany w 70. rocznicę likwidacji getta żydowskiego utworzonego przez Niemców na terenie okupowanego przez hitlerowców Płońsk, rok 2012. Na zdjęciu: uczniowie płońskich szkół zgromadzeni na dworcu kolejowym, z którego w 1942 roku wywieziono do obozów zagłady przebywających w getcie Żydów. (Zdjęcie ze zbiorów PDDMP)

The 5th March of Silence organized on the 70th anniversary of liquidation of the Jewish ghetto established by the Nazis in the area occupied of Płońsk by the Nazis, 2012. On the photo: students from school in Płońsk gathered at the railway station, from which Jews living in the ghetto were deported to the death camps in 1942. (Photo from the collection of the Workshop of Documentation of the History of Płońsk)

samorząd Płońsk działania na rzecz popularyzowania wiedzy o historii miasta oraz zachowania pamięci i szacunku dla ludzi i miejsc – pomników i pamiątek przeszłości, w tym dla wspólnej polsko-żydowskiej przeszłości Płońsk. Płońsk uzyskał ten tytuł jako trzecie miasto w Polsce (po Wrocławiu i Warszawie).

❖ Z inicjatywy władz Płońsk, od 2008 roku, w rocznicę likwidacji getta w Płońsku, trasą wiodącą przez teren dawnego getta organizowany jest **Marsz Milczenia**. Uczestniczą w nim: przedstawiciele Ambasady Izraela i Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, władze miasta i powiatu płońskiego, młodzież płońskich szkół, przedstawiciele społeczności lokalnej oraz duchowni obu wyznań. Program uroczystości obejmuje modlitwę ekumeniczną i złożenie kwiatów na terenie zniszczonego przez hitlerowców cmentarza żydowskiego.

❖ 10 kwietnia 2013 roku Płońsk został włączony w trasę zainicjowanego w 1988 roku przez izraelskie ministerstwo oświaty **Marszu Żywych**, upamiętniającego ofiary Holokaustu. W mających miejsce w 2013 roku płońskich obchodach uczestniczyła kilkusetosobowa grupa żydowskiej młodzieży z Izraela, USA i Francji. Wzięły w nich udział oficjalne delegacje gości z kraju i z zagranicy, władze miasta i powiatu płońskiego, młodzież z płońskich szkół oraz inni przedstawiciele lokalnej społeczności Płońsk. W trakcie uroczystości odbywających się na terenie płońskiej hali sportowej – obiektu mogącego pomieścić największą liczbę uczestników – przypomniano tragiczną historię zagłady płońskiej społeczności żydowskiej i zaprezentowano specjalnie przygotowaną wystawę fotograficzną poświęconą pamięci płońskich Żydów. Odbywające się w Płońsku w ramach Marszu Żywych obchody poświęcone były również osobie urodzonego w Płońsku Dawida Ben Guriona – z hali sportowej przy ulicy Kopernika uczestnicy ulicami Płońsk udali się na skwer im. Dawida Ben Guriona, gdzie odbyła się druga część uroczystości.

❖ W działającej od 1999 roku w strukturach Miejskiego Centrum Kultury **Galerii „P”** od początku jej istnienia organizowane są wystawy prac artystycznych z kraju i z zagranicy, w tym również ekspozycje prac plastycznych o tematyce żydowskiej. Wśród zaprezentowanych wystaw były m. in.: inauguracyjna

działalność Galerii „P” wystawa ze zbiorów Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu, obrazująca życie codzienne społeczności żydowskiej (1999 rok), a także – zorganizowana w 36. rocznicę śmierci Dawida Ben Guriona wystawa fotografii pn. „Izrael wczoraj i dziś”, ukazująca osiągnięcia Państwa Izrael (2009 rok). Kilkakrotnie odbyły się również wystawy fotografii z lat 1940-1956 pochodzących ze zbiorów Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie.

❖ W czerwcu 2011 roku – w ramach **Płońskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku**, istniejącego przy Miejskim Centrum Kultury w Płońsku – zorganizowane zostało spotkanie poświęcone twórczości urodzonego w Płońsku artysty żydowskiego, Józefa Budko (1888-1940).

CULTURAL AND EDUCATIONAL INITIATIVES COMMEMORATING DAVID BEN GURION AND HIS RELATIONSHIPS WITH PŁOŃSK

❖ Since January 1995, the Municipal Cultural Centre in Płońsk there has been the **Workshop of Documentation of the History of Płońsk**, which collects sets of information in the field of knowledge of the past and present history of the city, including the history of the Jewish community formerly living in Płońsk and surrounding areas. Almost since the beginning of the Workshop, at the request of the descendants of Jews from Płońsk, historians and others interested in the Jewish issues, queries are conducted designed to help in reconstructing the fate of former Jewish residents of Płońsk. In the headquarters of the Workshop educational meetings with the school children devoted Płońsk relationships with David Ben Gurion and the history of the Jewish community of Płońsk are held, as well as meetings with the descendants of the Jews from Płońsk, who come to Płońsk every year. The collection of the Workshop has Hebrew-language “Book of the Jews of Płońsk and the surrounding area”, published in 1963 in Tel Aviv, and copies of photographs and documents provided to the Workshop by the descendants of Jews from Płońsk. In addition, the Workshop collects documentation of current cultural events commemorating the joint Polish-Jewish history of Płońsk.

❖ In the autumn of 1996, on the initiative of the mayor of Płońsk, Andrzej Pietrasik, a project called: **Polish-Jewish Memorial Contest named after David Ben Gurion** was established. The honorary patronage over the contest was taken by the President of the Republic of Poland, Aleksander Kwasniewski, and substantive custody of the Contest was held by the sociologist, the member of the Polish Academy of Sciences, Jan Szczepański, Prof., PhD. The initiative aimed to attract and keep for future generations of memories that may help in understanding of development of common cultural and historical consciousness of Poles and Jews. The idea was also to break down the stereotypes between the two nations. 115 works from 15 countries came to the secretariat of the contest. The Jury, chaired by Stanisław Siekierski, Prof., PhD, from the Institute of Polish Culture at Warsaw University awarded 10 prizes and 18 special prizes. The main prize named after David Ben Gurion in the amount of \$ 1,000 and three further prizes totalling \$ 2,000 were established by the governments of Płońsk. The prizes were provided during the grand final of the Contest held in Płońsk on 6th-10th September 1999. The result of the Contest the publication “They lived among us”, containing thirty pieces of work submitted for the contest, published in 2001.

❖ On 6th February 1997, the authorities of Płońsk signed the **Declaration of Intention** about mutual cooperation with the authorities away more than 3 thousand km Ramat Negev District in Israel, where David Ben Gurion spent the last 20 years of his life. On 26th February of the same year, the City

Council of Płońsk approved the Declaration. The Declaration confirms the economic and trade cooperation, exchange of information in the field of science, technology, education, culture and sport, and the mutual exchange of young people between Płońsk and Ramat Negev. The cooperation established in 1997 is commemorated by the sign indicating directions of six “twin cities” of Płońsk, including Ramat Negev District in Israel, set in 2004 on the market in Płońsk.

In the context of rapidly developing cooperation, for many years Płońsk has been visited by numerous delegations of Israel and the subsequent Israeli ambassadors in Poland. The Israeli politician and professor of political science Shevach Weiss, Israel’s ambassador in Poland in the years 2001-2003, who in 2003 received the title of Honorary Citizen of Płońsk, has visited the city many times. That same year, the title was granted to the President of the Regional Council of Ramat Negev District - Shmuel Rifman. In 2006, Płońsk had the honour of hosting the current president of Israel - Shimon Peres.

❖ In 1997, thanks to the efforts of local authorities, Płońsk received the UN title “**Messenger of Peace**”, granted due to the run by local Płońsk efforts to spread knowledge about the history of the city and preserve the memory and respect for people and places - memorials and monuments of the past, including the common Polish-Jewish past in Płońsk. Płońsk earned the title as the third city in Poland (after Wrocław and Warszawa).

❖ On the initiative of the authorities of Płońsk, since 2008, on the anniversary of liquidation of the ghetto in Płońsk, the **March of Silence, is organized on the route leading through the area of the former ghetto**. It involves representatives of the Embassy of Israel and the Jewish Historical Institute in Warsaw, the city and county authorities of Płońsk, the youth from schools, community members and clergy of both religions. The celebration includes an ecumenical prayer and laying flowers on the Jewish cemetery destroyed by the Nazis.

❖ On 10th April 2013, Płońsk was included in the route initiated in 1988 by the Israeli Ministry of Education the **March of the Living**, commemorating the victims of the Holocaust. Several-hundred group of Jewish youth from Israel, the USA and France participated in celebrations in Płońsk in 2013. The official delegations of visitors from home and abroad, the authorities of the city and county of Płońsk, young people from schools and other representatives of the local community of Płońsk attended the celebrations. During the ceremony taking place in the sports hall in Płońsk - the facility that could accommodate the largest number of participants - the tragic story of the extermination of the Jewish community of Płońsk was reminded and a specially prepared photographic exhibition dedicated to the memory of the Jews of Płońsk was presented. The celebrations, held in Płońsk within the March of the Living, were also devoted to a person born in Płońsk - David Ben Gurion. From the sports hall in Kopernika Street, the participants went to the square named after David Ben Gurion, where the second part of the celebrations took place.

❖ In operation since 1999 in the structures of the Municipal Cultural Centre “P” **Gallery**, since its beginning, the exhibitions of the works of art from the country and abroad, including exhibitions of the works of art on Jewish themes. Among the exhibitions the following were presented: inaugurating the activities of the “P” Gallery exhibition from the collections of the Museum of Small Town in Bieżuń, depicting the daily life of the Jewish community (1999), as well - organized on the 36th anniversary of death of David Ben Gurion exhibition of photographs titled. “Israel Yesterday and Today”, showing the achievement of the State of Israel (2009). The exhibitions of photographs from the years 1940-1956 from the collection of the Jewish Historical Institute in Warsaw were held several times.

❖ In June 2011 - within the **Płońsk University of the Third Age**, existing at the Municipal Cultural Centre in Płońsk - a meeting devoted to the works of the Jewish artist, born in Płońsk, Józef Budko (1888-1940), was held.

PRZYPISY / FOOTNOTES:

¹ Koseski Adam: *Dawid Ben Gurion – współtwórca odrodzonego Izraela*. W: *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*. Pod red. nauk. A. Koseskiego i J. Szczepańskiego. Płońsk: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusk, Zarząd Miasta Płońsk, 1998, s. 127.

² *Konkurs Pamięci Polski Żydowskiej o Nagrodę im. Dawida Ben Guriona – zob. Inicjatywy kulturalne i edukacyjne upamiętniające Dawida Ben Guriona i jego związki z Płońskiem*, s. 15.

¹ Koseski Adam: *David Ben-Gurion – co-founder of reborn Israel*. In: *Płońsk and its Land in the nineteenth and twentieth centuries on the background of the history of the Northern Mazowsze*. Edited by A. Koseski and J. Szczepanski. Płońsk: College of Human Education Pułtusk, the Board of the City of Płońsk, 1998, p. 127.

² *Contest of Polish-Jewish Memorial for the Prize named after David Ben-Gurion – see Cultural and educational initiatives commemorating David Ben Gurion and his relationships with Płońsk*, p. 18

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY:

1. Barbasiewicz Maria: *Studium historyczno-urbanistyczne Płońska*. Warszawa: PP Pracowni Konserwacji Zabytków, Ośrodek Informacji Konserwatorskiej, 1984.
2. Bartoszewicz Agnieszka, Bartoszewicz Henryk: *Kartografia miast Mazowsza i ziemi dobrzyńskiej do końca XIX wieku*. Warszawa – Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Główne Akt Dawnych, 2006.
3. Bergman Eleonora: *Ludność żydowska w miasteczkach Mazowsza w XIX i XX w.* W: *Mazowieckie miasteczka na przestrzeni wieków*. Warszawa: Mazowieckie Towarzystwo Kultury, 1999.
4. Fijałkowski Paweł: *Żydzi w miastach Mazowsza w XIII-XVIII w.* W: *Mazowieckie miasteczka na przestrzeni wieków*. Warszawa: Mazowieckie Towarzystwo Kultury, 1999.
5. *Informator Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta*. Miejskie Centrum Kultury w Płońsku. Płońsk 2013.
6. *Katalog zabytków sztuki w Polsce: Płońsk i okolice*. Oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, T. Mroczo. Tom. X. Zeszyt 16. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1979.
7. Koseski Adam: *Dawid Ben Gurion – współtwórca odrodzonego Izraela*. W: *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*. Pod red. nauk. A. Koseskiego i J. Szczepańskiego. Płońsk: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusk, Zarząd Miasta Płońsk, 1998.
8. Landau David, Peres Szimon: *Ben Gurion. Żywot polityczny*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2013.
9. MSZ: *W hołdzie premierowi*. W: „Gazeta na Mazowszu” z dn. 29.11.1995.
10. Pawłowski Zbigniew: *Płońskie piłkarstwo od „Sokoła” do KS „Tęcza’34”, 1934-2004*. Historia-fakty-ludzie. Płońsk 2004.
11. *Poalej Syjon*. W: *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. T. 4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997.
12. Skorwider Danuta: *Okupacja hitlerowska w powiecie płońskim*. W: *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*. Pod red. nauk. A. Koseskiego i J. Szczepańskiego. Płońsk: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusk, Zarząd Miasta Płońsk, 1998.
13. Szczepański Janusz: *Spółeczność żydowska Mazowsza w XIX i XX wieku*. Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusk, 2005.
14. *Wizytówka trzecia. Płońsk – miasto Polaków i Żydów*. Oprac. K. Basiewicz, K. Bluszcz i inni. W: *Płońsk – wizytówki przeszłości – vademecum płońszczanina*. Oprac. zespół humanistycznej klasy autorskiej K. Karulaka, Liceum Ogólnokształcące im. H. Sienkiewicza w Płońsku, Płońsk 2003.
15. *Zawadzki Jarosław Maciej: Tradycja Mazowsza – powiat płoński*. Przewodnik subiektywny. Warszawa: Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Lokalna Grupa Działania – Przyjazne Mazowsze, Agencja Wydawnicza „Egros”, 2012.
16. *Żyli wśród nas... Wspomnienia Polaków i Żydów nadesłane na Konkurs Pamięci Polsko-Żydowskiej o Nagrodę Imienia Dawida Ben Guriona*. Pod red. A.K.F. Wołosza. Płońsk: Zarząd Miasta Płońsk, Miejskie Centrum Kultury w Płońsku, Towarzystwo Miłośników Ziemi Płońskiej, 2001.